

בפתח חוברת זו מביאה המערכת שני מאמרים בנושא השלום. המאמרים בוחנים את הנושא משתי זוויות ראייה:

מאמרו של האלוף (מיל') מאיר עמית מציג השקפה, לפיה על ישראל להיערך לקראת העידן החדש הנפתח בעקבות חוזה השלום כאל משימה קרבית, שמטרתה ניצולו של החוזה, על הסיכונים הטמורים בו, במגמה לעשותו דגם ודוגמה לנוף חיים חדש במרחבנו. במאמר נקבעים היעדים לאסטרטגיית השלום ומוצגים מספר רעיונות שיאפשרו תרגומו של החוזה למכשיר של שיתוף פעולה הלכה למעשה.

מאמרו של סא"ל א' מציג את תהליך השלום מנקודת המבט המצרית. השלום בראייתו של סאדאת מוצג לא כמטרה אלא כאמצעי הכרחי ליצירת תנאים שיאפשרו למצרים קידום יעדיה האסטרטגיים ארוכי הטווח. השלום מוצג כאן כשלום של מצרים למען מצרים, שלום הנועד לשפר את מצבה הכלכלי, החברתי ואולי גם הצבאי של מדינה זו. בצד היתרונות העשויים לצמוח למצרים מקידום השלום מוצגות גם הבעיות הכרוכות בתהליך זה בעיקר בתחום שבינה לבין מדינות ערב, אשר ריצוין עלול לבוא על חשבון ישראל.

שני המאמרים נותנים את הדעת אף להשלכות הצבאיות של החוזה לגבי ישראל, תוך הצבעה על המצב לפיו מחייבת ההיערכות החדשה, הן המצרית (שאין עימה ויתור על האופציות הצבאיות) והן הישראלית, אימוצן של אסטרטגיות חדשות בלי להרפות מהכוננות וההתכוננות.

אלוף (מיל') מאיר עמית

הקרב על השלום

שנת 1979 מסתמנת כתחילתו של עידן חדש באזורנו. הנה נחתם ואושרר חוזה שלום בין ישראל למצרים, שנחשבה לגדולה באויבינו. חוזה שלום, שהוא ראשון אחרי שלושים שנות איבה. אולם הסכם זה עדיין אינו חזות הכל. קיימות מספר בעיות יסוד, אשר ההסכם אינו מביא להם פתרון, ופועלים בשטח הרבה גורמים, אשר רישומם עוד יורגש בעתיד.

ההסכם שנחתם אינו מבטא מציאות מוחלטת והוא אינו סוף פסוק. נראה כי הרבה יותר נכון יהיה להתייחס אליו כאל קו התחלה למיורץ חדש, רב סיכויים אמנם, אך גם רב סיכונים. יש לראותו כתחילתו של תהליך מפותל והרה סכנות.

לכל מצב יש דינאמיקה משלו. ומה שנכון היום, לא יהיה בהכרח נכון מחר. הדינאמיקה של היחסים בינינו ובין שכנינו עד כה, הייתה דינאמיקה שלילית של התדרדרות. ההסכם עם מצרים יוצר מצב חדש.

האמנם נצליח לפתח מצב זה לכוח חיובי, אשר יקל על פתרון הבעיות העצומות שנשארו פתוחות, ושהן טעונות חומר נפץ פוליטי ממדרגה ראשונה? דבר אחד ברור: אם ברצוננו להשיג שינוי גדול, עלינו להתייחס אל העניין כאל משימה קרבית, יעד שיש לכבשו. ההסתערות על יעד זה איננה אמנם הסתערות של אש וקרב כידונים, אך ביסודו של דבר היא מחייבת הבנת הנושא, הכרת הצד השני, נכונות להקרבה, סיכון, נחרצות, גמישות מחשבתית ואומץ לב, בדיוק כמו בכל מלחמה אחרת.

נקודת המוצא והאלטרנטיבות

נעלה מכל ספק, כי אין אנו פועלים בחלל ריק. במשך העשור האחרון נתרבו הלחצים המדיניים על ישראל ומידת ההבנה לבעיותינו, אפילו בעולם המערבי, הולכת ונשחקת. המאבק בינינו לבין שכנינו, איננו גווע. הוא רצוף התפרצויות ואי השלמה. לערכי הצדק והאמת, אין כל תפקיד, ומה שמשפיע הוא הכוח הנמצא בידי הצדדים הנאבקים. גם המשקל המוסרי של גורם זה או אחר, איננו קובע, חשובה ממנו היא התרומה שיכולים הצדדים לתרום למעצמות העל או למדינות אירופה.

כמו בכל מערכה או קרב, גם כאשר מדובר בהסכם השלום, יש לבחון אלטרנטיבות. אין ספק כי בבחירה בין מצב קיים מתמשך (סטטוס קוו), ובין ניסיון לשבור את הקיפאון, אנו חייבים לבחור באלטרנטיבה השנייה. דרך פעולה זו, מחייבת הרבה יותר יזמה, חשיבה, רעיונות חדשים ודריכות לפעולה ולתגובה, אבל סיכוייה גדולים יותר ורבים יותר. מובן שדרך זו חייבת להסתמך על הנחת יסוד אחת, שכוונותיו של בר הפלוגתא שלנו, היינו נשיא מצרים, כנות. והוא אינו יוצא לזירה במחשבות אפלות, ולא קובע מראש כי יעשה את צעד השלום רק כדי לקבל בחזרה את חצי האי סיני.

תסריט כזה אפשרי אמנם אבל הוא אינו בהכרח נכון! יש יסוד איתן להניח כי מצרים בוחרת בנתיב השלום מתוך כנות ומתוך רצון אמיתי. עם זאת, אסור כמוכח לשכוח כי המצב הוא נזיל והגורמים השונים הפועלים בשטח מטילים את רישומם ויכולים להטות את הכף גם לכיוון נגדי. בין הגורמים יש למנות לא רק גורמים שליליים כגון פעילותם של ארצות הקנאה והסירוב, אלא גם את פעילותנו שלנו.

מה שיקרה, תלוי לא במעט במעשינו או במחללינו! ומעל לכל ביכולתנו לאמץ עולם מושגים חדש, שהיה זר לנו במשך שלוש ואולי חמש עשרות שנים, עולם בו המושג שלום שייך למציאות.

מרכיבי הביטחון ומשמעותם

מאחר שאנו פועלים במסגרת של אילוצי אי ודאות גבוהים, יהיה מוצדק בהחלט להבטיח כי כל פתרון יקח בחשבון גם מצבים קשים ולא יזניח את יסודות ביטחוננו.

דא עקא, שבשנים האחרונות נתערבבו עלינו היוצרות ותפיסת הביטחון שלנו נעשתה פשטנית במקצת. קרי: הרבה אנשים רואים את הביטחון רק בטריטוריה ובעצמה צבאית, ולא כך הוא. מרכיבי הביטחון הם רבים ומגוונים, ובדרך כלל גם תחליפיים, ואם נחלש אחד מהם רצוי לחזק את השני.

להלן כמה ממרכיבי הביטחון של המדינה:

עצמה צבאית, המתבטאת, כמוכח, לא רק במספר העוצבות, הטנקים, המטוסים או כלי השיט אלא ברמת האיכות של מפעיליהם.

עצמה איכותית, כלכלה יציבה, חברה חזקה, רמה מוסרית תרבותית, יכולת חשיבה, מנהיגות וכיוצא באלה.

מרחב טריטוריאלי, שטחי התמרון, מרחבים לבלימת תוקפנות כולל מכשולים טבעיים ומלאכותיים, אתרים גיאוגרפיים מיוחדים וחגורת הגנה חיצונית על "לב המדינה".

זמן, בעיקר מבחינה אתרעתית, אך גם מבחינת לוחזמנים של אירועים אפשריים.

פוטנציאל, גודל המשאבים שבידי המדינה, הן משאבים אנושיים והן משאבים כספיים, אך לא פחות מכך פוטנציאל ייצור ופיתוח. וכמובן משאבים טבעיים.

קשר עם גורמים חיצוניים והיסמכות עליהם, כריתות הגנה, קשר עם גושים גדולים, מיצוי היכולת להיעזר בעת משבר, או לחלופין בידוד פיסיומוסרי.

אווירה סביבתית, יחסי שלום או מלחמה, מתוחות, ניכור, עוינות או שיתוף פעולה בין שכנים.

פירוט זה של מרכיבי הביטחון, בא להדגיש כי המושג ביטחון הוא רב ממדי, וכי שלום הוא לא רק מושג אלא גם נדבך ביטחוני רב-ערכי. ככל שנוכל להיסמך עליו, אפשר יהיה לוותר על גורמים אחרים (כמו עצמה צבאית, שטחים וכו').

השאלה העיקרית היא, כמוכח, איך מבטיחים שלום אמת, אשר יהיה שריר וקיים לאורך ימים ולא רק תופעה בת-חלוף אשר תתגלה בעתיד כמשענת קנה רצוף. כדי להסיק מסקנות בעניין זה, יש לנתח את הגורמים אשר הביאו אותנו עד הלום ולהבין את מניעיהם. לשון אחרת: יש לבדוק את הכוחות הפועלים בשטח ומה מריץ אותם.

תפיסות צבאיות חדשות

לפני שניגש לניתוח הגורמים המשפיעים על התהליך החדש, מן הראוי לתת את הדעת על השלכותיו הצבאיות לגבינו. נראה כי דווקא בשעה שאנו דורכים את קפיץ השלום, אסור לשכוח את הסדן, אשר צריך יהיה להציבו ולייצבו, כדי שהתהליך יתנהל כיאות. סדן זה הוא ההיערכות הצבאית החדשה של ישראל. הוויתור על מרחבי סיני, מחייב לא רק התפרסות אחרת של הכוחות, אלא גם אימוץ של אסטרטגיה חדשה, אשר תקח בחשבון את אבדן מרחבי התמרון ואת עובדת הצטמצמות זמן האתראה.

אנו אומה מפגרת ויש לנו די אנשים טובים. אל תבואו ללמד אותנו מה לעשות" כך הם אומרים לנו. כשהם זוקפים את קומתם.

ארצות הברית: יש לזכור בראש ובראשונה כי ארצות הברית הופתעה ממהלכו של סאדאת ובמידה רבה נגררה אחרי האירועים ולא יזמה אותם. כאשר נכנס הנשיא קרטור לתמונה, הוא הונחה בעיקר על ידי בעיותיו הפנימיות. הצורך בשיפור תדמיתו בזירה הפנימית שלו, הכמיהה להראות הישגים, והתקווה להפגת המתחים במזרח התיכון, אשר תקל אולי על מצוקת האנרגיה, אלה הם הגורמים, אשר הניעו את נשיא ארצות הברית להסתכן בתפקיד מתווך פעיל, ולנקוט צעדים, אשר נחשבו להימור. כישלון צעדים אלה היה מסכן מאוד את מעמדו. ארצות הברית מושפעת מן הלחצים האזוריים ואין ספק כי היא נוטה להתייחס להסכם המצרי-ישראלי רק כאל שלב ראשון במסגרת הסדר כולל, אשר יקיף גם את שאר מדינות העימות ובעיקר את הפלסטינים. לדידם של האמריקנים הכרה באש"ף, אינה בבחינת טאבו והקמת מדינה פלסטינית גם אם אינה מקובלת עליהם כיום, אינה בבחינת ייחורג ובל יעבור. בארצות הברית הולכים וגוברים הקולות ה"ריאליסטיים" המבקשים להמשיך בתנופת ההסדר הכולל אפילו על חשבונה של ישראל. הוויכוח הנוקב בין גורמים שונים בתוך ארה"ב, לגבי השאלה אם ישראל היא נטל או נכס, הוא בעיצומו וכמובן שגם שיקולי ההתמודדות הפנימית לקראת הבחירות הקרבות ובאות ישפיעו על המהלכים.

המעגל החיצוני

בנוסף להתפתחויות הפנימיות בכל ארץ, המשפיעות על שלושת המנהיגים הנוגעים ישירות למשא ומתן, אין להתעלם מן האירועים הסביבתיים הן בכל הנוגע לעולם הערבי, קרי "המהפכה האסלאמית" המתעוררת, והן בכל הנוגע למאבק הבין-גושי ולהשלכותיו.

ה"מהפכה האסלאמית" כגורם מדיני

ההתרחשויות האחרונות באיראן, מהפכת חמיני והעזווע, שהתרחש בעקבותיה, מעוררים מחשבות לגבי העתיד. האם הדגם הראדיקלי נוסח קאדאפי בלוב או חמיני באיראן, דגם אלים, משיחי עם אוריאנטציה אנטי-מערבית, הגורס שהאסלאם הוא אידיאולוגיה בעלת שליחות מהפכנית, יגבר על הזרם של האסלאם הקוסרבטיבי, שהוא ביסודו פרו מערבי, המיוצג עד כה בעיקר על-ידי סעודיה? גם זרם זה גורס את האסלאם כמסגרת כוללת וכהשקפת עולם, על פיה צריך לנהל מדינה וחברה. או אולי תגבר ידו של הזרם השלישי, של האסלאם הפוליטי, המיוצג על-ידי מצרים (וגם סודאן, סוריה ועיראק). הטוענות כי האסלאם אינו מסגרת על בת קיימא שיש לשאוף אליה, ומסתפקות בדרך של שימוש באסלאם לשם השגת מטרות פוליטיות או לאומיות. קשה לקבוע מה יתרחש בדיוק בשטח זה, אולם אם נסתמך על מומחים, הרי הם קובעים כי לטווח ארוך אין סיכוי לבלום את תהליך נפילתו של האסלאם המשיחי, הנמצא בעקומה יורדת מאז המאה השש-עשרה, וכי בסופו של דבר מה שיקבע הוא מידת יכולתו של האסלאם, להתמודד עם הבעיות הבעורות של החברה המודרנית. המסקנה היא, על כן, כי בטווח הקצר והבינוני, נהיה עדים להתגברות תחושת הסולידריות האסלאמית, אולם יש להתייחס אליה כאל תופעה זמנית במסגרת של תהליכים ארוכי טווח. משמעותה

ההיערכות החדשה מחייבת בראש ובראשונה חיזוק המודיעין מתוך מגמה להגיע לרמת אתראה גבוהה יותר. בנוסף על כך, ביחוד בשלבים הראשונים של הפינוי הסופי ועד שיתברר אם תהליך הנורמליזציה מביא לתוצאות של ממש, צריך לבנות אגרופים ניידיים לפעולה מהירה, עקיפה ומוחצת. יש לזכור כי לא תהיה לנו בעתיד אפשרות הכלה ונצטרך לעבור מהר מאוד למצב של תקיפה.

גורם חדש שצריך לקחת בחשבון, הוא היווצרות מוקדי כוח ואלימות חדשים, שנגדם יתכן ויהיה צורך לפעול. מוקדי כוח אלה, אינם צמודים לגבולנו ומחייבים היערכות מיוחדת. ניתן לסכם ולומר, כי המצב החדש יאפשר לנו מיצוי של יתרון קווי אספקה קצרים בזמן רגיעה, אך יחייב גמישות רבה יותר, ומערך שיהיה בנוי מכוחות ניידיים, המסוגלים לפעול בעצמה, במהירות ולעומק, לאור אינפורמציה רגישה ואמינה.

המעגל הפנימי

במעגל הפנימי פועלים עתה שלושה גורמים: ישראל, מצרים וארה"ב.

ישראל: קרה המקרה ונתרחש אצלנו מהפך פוליטי פנימי, שהעלה לשלטון הנהגה חדשה. אלמלא קרה מהפך זה יתכן והיה קשה מאוד (אם בכלל) להגיע להסכם עם מצרים. אסור לנו להמעיט בערך הכוחות בישראל המביעים, מתוך השקפת עולם ולעיתים מחוסר אמון בכנותם של המצרים, התנגדות להסדר. מידת השליטה, הגמישות והנכונות של הנהגה הישראלית היום, לגשר על פערים, תקבע במידה לא מבוטלת את סיכויי הקרב על השלום.

מצרים: סאדאת עבר את הרוביקון. הוא גילה אומץ לב אזרחי, הוא יודע מה הוא רוצה, ומוכן להסתכן (הן בתוך ארצו ובעיקר מול עולם ערבי עויין) כדי להשיג את אשר הוא רוצה. צריך לזכור כי סאדאת לא רוצה בדיוק את מה שאנחנו רוצים. תפיסת השלום שלו היא אחרת, אצלו השלום נתפס בעיקר כהיעדר מלחמה ויותר מכך: עבורו השלום הוא לא מטרה אלא אמצעי להשגת יעדים אחרים. סאדאת לא בא לירושלים בנובמבר 1977 משום שהפך לפתע להיות אוהב ישראל. הוא בא לכאן מפני שחשב כי בדרך זו ייקל עליו לפתור את בעיותיו, בעיות ארצו. הוא בחר בדרך בלתי שגרית זו, בהיותו חסיד של "פעולות הלם", אשר נועדו להשיג במהירות מטרות שבדרך אחרת אי אפשר להשיגן. בעצם לא נטעה אם נאמר, כי ביקור סאדאת בירושלים היה מעין "מלחמת יום כיפור פוליטית". כשם שבאוקטובר 1973 נטל על עצמו סיכון עצום כאשר פתח במלחמה מפתיעה, בעיקר כדי לפרוץ את המבוי הסתום שבו היה נתון הסכסוך הישראלי-ערבי, כך בנובמבר 1977 עשה זאת שוב, אלא שהפעם בדרך אחרת: בהסתערות של שלום. גם במקרה זה, נטל על עצמו סיכון עליון בהליכה נגד הזרם הפאן-ערבי ובבידודו הכמעט מוחלט בקרב מדינות המזרח התיכון. סאדאת רוצה לפתור את בעיותיו, אך הוא אינו מצפה שישראל תפתור אותן. הוא יודע כי בעיותיו (החברתיות, הכלכליות והביטחוניות) הן כבדות ממש ואין סיכוי ארה"ב יכולה לתת לו סיוע ממש. כל מה שסאדאת מבקש הוא שישראל לא תשמש אבן נגף לסיוע אמריקני כזה, החשוב כל כך למצרים. המצרים חוששים גם מפני הגאוניות הישראלית, אשר בסופו של דבר, תשתלט על כלכלתם. הם מכירים היטב את "הישראלי המכוער", שכבר נערך לגרוף רווחים קלים במצרים מייד עם פרוס השלום, ואינם רוצים בו. רגישותם רבה וגאוותם הלאומית מרקיעה שחקים. אין

הנה כי כן הצלחותיהם או אי הצלחותיהם של הרוסים והאמריקנים הן פונקציה של טיפול בבעיות היסוד של החברה באיזור, וזה יהיה מבחן האמיתי של המעצמות.

זירת קרב נזילה ודינאמית

המסקנה המתבקשת מכל הניתוח, היא כי זירת הקרב על השלום היא נזילה ובלתי מגובשת. יש בה הרבה נעלמים ופועלים בתוכה כוחות מנוגדים. היא ניתנת לעיצוב, ומי שיבין את מהותה ייטיב לכוון את מהלכיו. זירת הקרב של השלום היא זירה דינאמית, הרבה יותר מכל זירת קרב אחרת, הסיכויים לפתח דינאמיקה שלילית או חיובית, הם כמעט שווים, ואל לנו לשכוח את המוקשים שבדרך! מצרים מבודדת עתה מאוד בעולם הערבי, והשאלה היא מה תהיה מידת נכונותה לעמוד בבידוד זה. עוד יש לשאול מה תהיינה ההתפתחויות בעולם הערבי ומה תהיה מידת הלחצים שיופעלו נגד מצרים; האם יתבצע ההסכם, שכבר הושג ומה מידת ההבנה (או אי ההבנה) שתתגלה בין הצדדים, מה תהיה ההתקדמות לגבי הסדר כולל, ובשלב הראשון – כיצד תיפתר בעיית האוטונומיה? מה תהיה תגובתה (או אי תגובתה) של ארה"ב, מה תהיה מידת הנחרצות שלה באיזור, ומה תהיה הדינאמיקה של יצירת דרך חיים משותפת בין ישראל למצרים (חיובית, או להבדיל, שלילית)?

כאן אולי המקום להזכיר, כי אל מול המוקשים שבדרך, יש גורם חשוב המשפיע בכיוון החיובי: אף אחד מן השותפים במשא ומתן: ישראל, מצרים או ארה"ב, לא ישים להפסיד את ההישגים אשר הושגו עד כה, ושאינם מבוטלים כל עיקר. הישגים אלה ידרבנו את הגורמים המעורבים לחתור לפתרון מתמשך תוך גישור על פערים וכדרך של ויתורים הדדיים. שיקול זה מיתוסף כמוכן לעובדה, אשר הודגשה כבר לעיל, כי לכל השותפים למשא ומתן יש אינטרסים בסיסיים (ולעיתים גם אישיים של המנהיגים) כדי להגיע

של קביעה זו לגבי מצרים, היא שבתקופת המשא ומתן ייעשה מצידה כל מאמץ, שלא לשרוף את הגשרים עם ארצות האסלאם האחרות.

המאבק הבין-גושי

אי אפשר להשלים את תיאור הגורמים המשפיעים על זירת הקרב שלנו, מבלי להזכיר את היריבות הבינגושית ואת השלכתה על המתרחש באזורנו.

המאבק הבין-גושי אינו דו-קוטבי. יש לקחת בחשבון את השפעתה הגוברת והולכת של סין על המהלכים הגלובאליים. אלא שבשלב זה השפעתה של סין באיזור היא עקיפה, ועיקר המאבק נטוש בין ברה"מ לארה"ב. זהו לא רק מאבק על בכורה ועל זכות השפעה ערטילאית. זוהי מלחמה על מקורות קיום. יש להדגיש כי המאבק המר הזה, אינו מצטיין בהצלחות ברורות של אחד הצדדים. יש בו הרבה מאפקט המטוטלת של עליות וירידות קיצוניות.

המערכת האחת, ברית המועצות, מסוגלת להגיב מהר, בתהליך קבלת החלטות מקוצר תוך ניצול יתרון הריכוזיות הטוטאליטרית, אבל מנגנון זה הוא מחוספס ומגושם ואינו בעל השקפת עולם די גמישה כדי להתאים עצמו לנתונים מקומיים. המערכת השנייה, ארה"ב, נטולת מנהיגות נחרצת, וכפופה להליכים דמוקרטיים המסרבליים את תהליך קבלת ההחלטות. היא סובלת מהלם הכישלון של ויאטנאם, ומזכרונות ווטרגייט, וכתוצאה מכך מגלה הססנות מופרות וחוסר ביטחון.

ביסודו של דבר מתרחש המאבק בין המעצמות לאו דוקא בין ציים, סוכנויות ביון, בסיסי צבא או משלחות סיוע. הוא קשור לתהליכים פנימיים חברתיים במדינות הנוגעות למאבק. ברה"מ נכשלה במצרים, מפני שלא הבינה את המתרחש בתוככי ארץ זו והפסידה שם את עולמה. ארה"ב הפסידה את איראן מפני שלא ידעה להתערב בזמן הנכון בכיוון הנכון, וכאשר התעוררה לעשות זאת, היה כבר מאוחר מדי.

להסדר של ממש. הסיסמה, "לא עוד מלחמה", אינה ריקה מתוכן. כתוכה צנופים מאוויי אמת ותקוות רבות, וככל שהדבר נשמע פרדוקסלי, דווקא ברמת ציפיות גבוהה זו, טמונה גם הסכנה הגדולה כי אם לא תתגשמה התקוות, יגרום הדבר לאכזבה ולתסכול ויתכן מאוד כי גם לתגובה שלילית.

הנה כי כן, גם גורם זה יש להביא בחשבון בין יתר השיקולים, כאשר נערכים לקרב על השלום.

מהות השלום

כבר ציינו לעיל כי מהות השלום נתפסת בצורה שונה על ידינו ועל ידי המצרים, ואף על פי כן, לא נסתכן רבות, אם נקבע שהסכם השלום, על אף חשיבותו הרבה, אינו חזות הכל. הבעיה איננה ההסכם, החוזה, הניסוח הפורמלי אשר מפרט סעיפים, אלא מהות התוכן שנצליח לצקת בו.

גורל: הסכמי השלום, בין ישראל לשכנותיה ייחרץ לאו דווקא על-ידי חוים פורמליים, אלא על פי עובדות, אשר תקבענה בשטח ולפי רוח היחסים ההדדיים אשר יתפתחו בין ישראל למצרים. אולם כל פעולה שתיעשה, צריכה לקחת בחשבון את שלושים שנות האיבה, אשר הותירו מטען עצום של חשדנות הדדית ורגישויות ולכן היא צריכה להיות מבוקרת, ולהדגיש את ההדדיות ואת הערכת הזולת.

אנו צריכים לחפש דרך לפרוץ את מעגל הקסמים, אשר נקלענו אליו: מצד אחד הרתיעה המצרית משיתוף פעולה ממש, עד אשר לא תיפתר הבעיה הפלסטינית ועד שלא תהיה התקדמות במשא ומתן עם מדינות ערביות אחרות, ומצד שני, תחושתנו שלנו, שאנחנו ויתרנו על נכסים ממשיים (שטחים, מקורות דלק, מרחבים אסטרטגיים) תמורת הבטחות ערטילאיות. אי מימוש ההבטחות עלול להגביר את החשדנות וחוזר חלילה. בעיית הבעיות, אם כן, היא קביעת רמה גבוהה יותר של נורמליזציה וחריגה מן "המינימום ההכרחי", העוסק בטכניקה של מגעי שלום פורמליים. אפילו נקבל את הגירסה המצרית שנורמליזציה אינה מחייבת בהכרח יחסים אינטימיים, נשאלת השאלה: כיצד מנצלים את הדינמיקה הקיימת לשם הגברת המטען החיובי. והעיקר כיצד עושים זאת לנוכח המגבלות האובייקטיביות?

בעת המשא ומתן, לא ניתנה תשומת לב מספקת לסעיף הנורמליזציה, לעומת זאת הוקדשו מאמצים רבים (ובצדק!) לנושא הצבאי וכן לנושא הפורמלי. מיטב אנשי הצבא והמשפטים השתתפו בכל הדיונים אך לא נמצא בצוות אפילו איש כלכלה ועסקים אחד, אשר יהיה מעורה במהלך השוטף של הדיונים וינסה להעניק ל"נספח הנורמליזציה" בחוזה מימד של חשיבות מתאימה וערך ממשי. יש לציין כי גם הצוות המצרי לא כלל נציגים שיכלו לשמש חוליה מקשרת בנושאים האלה. מעוות זה צריך למצוא את תיקונו בהמשך המגעים והדיונים.

קביעת יעדים לאסטרטגיית השלום

לפני שמפרטים תכניות פעולה, רצוי להסכים על יעדים משותפים, אותם כולנו, גם הישראלים וגם המצרים, רוצים להשיג. יעדים אלה אינם חייבים לחבוק זרועות עולם, והם יכולים להיות מוגבלים, אך רצוי שיהיו מוסכמים ומובנים, אם לא באורח רשמי, הרי לפחות בדרך של השראה. נראה לי שקיימים שני יעדים שהסכם השלום צריך לענות עליהם: האחד הוא מניעת מלחמה, והאחר שיתוף פעולה אזורי נגד

הרדיקליזם. ליעדים אלה יש כמובן השלכות נוספות. מניעת מלחמה פירושה שחרור משאבים לצרכי פיתוח, יצירת אקלים חדש להשקעות, ואפשרות גיוס מיוחד של כספים למטרות קונסטרוקטיביות. שיתוף פעולה נגד הרדיקליזם גם אם אינו יכול להיעשות בצורה פורמלית, אין כל ספק כי הוא מתחייב מן האינטרסים הלאומיים של כל אחת מן המדינות, ומשמעותו יצירת מצבים הרדיים וחתימה מתמדת להגברת ההשפעה הממתנת באיזור כולו.

הדגם הרצוי

עלינו לזכור כי המשטרים בישראל ובמצרים אינם רומים וכי כללי המשחק החברתיים והכלכליים שונים מאוד. מפגש של שתי מערכות אלה יכול להיות הרה אסון אם לא יתוכנן כהלכה.

יתירה מזאת, לאור הרגישות המצרית הרבה יש לבנות את הפעולה בדרך מתאימה והולמת. נראה על כן, כי הדגם הרצוי צריך להיות מבוסס, לפחות בתקופה הראשונה, על שני עקרונות: האחד עבודה ביחד, והשני פעולות באמצעות צד שלישי (או בעזרתו). עבודה ביחד פירושה, לא לבוא למצרים וללמד אותם מה לעשות ואיך לעשות. לא ליצור אווירה של פטרנליזם, של עליונות מקצועית, של שתלטנות. פירושה לחפש נושאים משותפים משני עברי הגבול ולאפשר למצרים להיות שותפים מלאים לנושא. ולגבי פעילות באמצעות צד שלישי, אין ספק כי הדרך הטובה ביותר להגברת המעורבות ההדדית, היא קשירת קשרים ישירים ופעילות במישור הדו-צדדי, בינינו ובין מצרים. לאור הרגישויות והקשיים הקיימים בשטח, ובגלל החשדנות הרבה, ניתן להתחיל להוציא לפועל חלק מן התכניות שבאמתחתנו, דרך גופים נייטראליים, או כאלה שבהם משולבים גם גורמים אמריקניים ואירופיים. העניין עצמו חשוב יותר מאשר המסגרת, אשר כתוכה הוא מתרחש. אם לצורך ריכוך, בתקופת מעבר, נודקק לפעולות מן הסוג השלישי אסור להימנע מכך.

מהלכה למעשה

מערכת ארגונית

המציאות היומיומית, המפותלת, אשר תיווצר עם הקמת יחסים נורמליים, מחייבת מיסוד מסוים. למרות הסתייגות המצרים מפעולה רשמית משותפת ועל אף הנוגדנים, אשר יתפתחו מטעם גורמים שונים הנוגעים ישירות לנושא ספציפי (כמו חקלאות, תירות ועוד), אני ממליץ מאוד על הקמת גוף משותף למצרים ולישראל, אשר יהיה מופקד על נושא שיתוף הפעולה. יתכן ובשלב ראשון אין להדגיש בשופרות הפרסומת את הגוף הזה וצריך למצוא לו נוסחה עניינית וצנועה, אך בלעדיו יהיה קשה מאוד לפעול. מסגרת משותפת כזו, תהיה מופקדת על הנושאים הבאים:

ניפוי פעילויות ומניעת "פלישה" של "פרפרי יום", אשר כל מעייניהם הם לנצל את המצב שנוצר, לשם גריפת רווחים לעצמם. עניין זה הוא אינטרס משותף לשתי המדינות וחיוניותו איננה עומדת בספק. ייזום פעולות כלכליות בדרג ממלכתי והחלטות על דרך ביצוען, אם תהיינה פעילויות כאלה, צריך יהיה להנחותן ביאות!

גיוס מימון מיוחד אשר יהיה מיועד לנושאים משותפים. **שחרור מכבלי הביורוקרטיה** – יהיה צורך להקל על הנוגעים בדבר, כאשר יבואו במגע עם הביורוקרטיות הישראליות והמצריות. כידוע המערכות הביורוקרטיות שלנו (וגם של המצרים) מסורבלות ומכבידות ומסוגלות

אדרבא, נמסור את היישובים למצרים כ"עסק חי"! יש לפנינו עוד שלוש שנים ואותן עלינו לנצל, כדי להקים עשרה או חמישה עשר יישובים ב"פתחת שלום", ממזרח לגבול הבינלאומי. כתום שלוש שנים, לאחר שניסוג לגבול זה, נפעיל את היישובים משני צדדיו כחבל התיישבות אחד, אשר ניזון משירותים משותפים ומשתמש בשדה התעופה איתם. לייצוא תוצרת חקלאית, מקים תעשיות חקלאיות ועוד. חבל זה אפשר להקים ולנהל ביחד, והוא ישמש דוגמה להתיישבות מדברית.

מפעל תיירות ענק באיזור ים-סוף

איזור ים-סוף התברך באוצרות טבע בלתי רגילים, בנופים מרהיבים, בשמי תכלת, בשמש-תמיד, בחופי רחצה ובאתרי צלילה אשר כמותם אין עוד בעולם. דומני שיש מקום לחבור יחדיו את אילת עם שארם-אל-שיך למפעל תיירות ענק. ניתן להשתמש בשדות התעופה של אופירה ועציון להבאת קבוצות תיירים, לארגן מערכת בינלאומית של סיור ונופש, לבנות בתי מלון, אכסניות, אתרי נופש ובידור, והעיקר: לעשות זאת יחד, ללא הפרת ריבונות, אלא במערכת עצמאית ה"מושלכת" על פני טריטוריות המוגדרות כיחידות פוליטיות נפרדות. בתנאים של שלום אפשר בהחלט להפריד בין ריבונות מוגדרת ופעולה משותפת. ולבסוף: אין מניעה כי פרויקט תיירות כזה יכול גם את עקבה אם וכאשר תצטרף ירדן להסכם.

סוף פסוק

אנו חייבים להיות מודעים לקושי האובייקטיבי הגעוץ בשרשי ההצעה הקוראת לשיתוף פעולה כלכלי וחברתי בין ישראל למצרים. כל מעשה, צריך להיות במחשבה תחילה ובהבנה של הגורמים המשפיעים.

ראשית חכמה, עלינו להבין את חשיבותו של תהליך הנורמליזציה במשמעותו האמיתית, להחדיר לתודעתנו כי בלעדיו ההסכם כולו עומד על כרעי תרנגולת ואת הבעיות הרובצות עדיין לפתחנו, יהיה קשה מאוד לפתור. אם נצליח לייצור אווירה של שיתוף פעולה, יש סיכוי לגשר במשהו על פער האמינות ולהפוך את ההסכם עם מצרים לדגם ולדוגמה, ולשרבב זיק של תקווה לנוף חיינו הרווי חשדנות וקטנות אמונה.

שנית, עלינו לפעול בזהירות מְרֵבית, תוך ניסיון להבין את הצד השני ואת בעיותיו. להכיר בעובדה שהבעיות במזרח התיכון סובבות לא רק מסביב לשאלה הפלסטינית. התהליך יהיה איטי ואנו זקוקים להרבה סבלנות ונכונות לווייתורים. הוויתורים שעלינו לעשות הם ביסודם פסיכולוגיים, אך הכרחיים.

שלישית, יש לחשוב גם במונחים ארגוניים ולהקים כלים מתאימים לשם טיפול במצב החדש, על כל הקשיים הידועים. אין אפשרות לטפל בנושא עדין וחשוב כזה, בלי שתהיה מסגרת כלשהי, אשר באמצעותה ניתן יהיה לתכנן ולכוון את הפעילויות הנדרשות. איננו מציעים "תרופת פלאים", אשר באמצעותה יבוא מזור לכל מדווי ארצנו. כל מה שנדרש מאיתנו עתה הוא להתחיל בתהליך של בנייה והנחת תשתית לפעולה חיובית ולקבוע יסודות של חיים ביחד.

זו הדרך היחידה להפוך את הסכם השלום מפיסת נייר חסרת משמעות לבסיס של קיום לאומי באיזור.

זו הדרך היחידה לנצח בקרב על השלום!

להרוס כל חלקה טובה. אני מודע לקשיים הרובצים לפתחו של רעיון זה הן מצד המצרים, אשר אינם מעוניינים בשום פעולה אשר תודקדק על פני השטח בעניין פורמלי בולט, והן מצד אבירי הביורוקרטיה הישראלית, אשר לא ישמחו לקיומו של גוף אכסטרטריטוריאלי שלא ינוהל על-ידי אחד מהם. ובכל זאת נראה לי כי הקמתה של מסגרת זו היא חיונית ובלעדיה אנו מסתכנים בפעילות פרטיזנית, אשר תפגע במטרות ותגרם נזק לעניין.

הרחבתי את הדיבור בנושאים כלכליים ועסקיים. אבל דין דומה קיים לגבי נושאים של תרבות, חינוך, ספורט ועוד.

קרן לפיתוח אזורי

אחד הגורמים החשובים ביותר, בדרך לייצוב השלום, היה זמינות משאבים כספיים בסדרי גודל משמעותיים, אשר יאפשרו את הגשמתם של פרויקטים כלכליים וחברתיים ויענו על הציפיות של עמי האיזור בשטחים אלה. צריך לגרום לכך שארה"ב, מצרים וישראל ייזמו הקמת קרן לפיתוח המזרח התיכון. מדינות תעשייתיות נוספות (ארצות אירופה, יפן) ומדינות ערב האחרות, אם וכאשר תחתומנה על הסכם שלום עם ישראל, תוזמנה גם הן להשתתף בקרן. הקרן תעמיד הלוואות פיתוח, לתקופה של 25-30 שנה ותיועד בראש ובראשונה לפרוייקטים משותפים. אולם תהיה גם מכסה של הלוואות לכל מדינה בנפרד. במסגרת הפרוייקטים המשותפים אפשר לסמן את התחומים הבאים: פיתוח תשתית תחבורתית אזורית (כבישים, מסילות ברזל, נמלי אוויר וים), פיתוח מפעלי מים, התפלת מיים, קו מים מן הנילוס לנגב דרך חצי האי סיני, פיתוח תשתית תיירותית ועוד.

על פי תכנית שעובדה על-ידי מומחים (נגיד בנק ישראל) ניתן לגייס בעשור הקרוב כ-15 מיליארד דולר למטרה הנדרשת. מוצע גם פי תשלומי החובות של ישראל ומצרים לארה"ב ישולמו לקרן במטבע מקומי. הקרן תציע השתתפות במימון פרויקטים במסגרת מימון משותף עם בנקים מסחריים ובצורה כזאת ניתן להכפיל את הסכום. אפשר להרשות לקרן זו לגייס הון בשוקי הכספים בעולם וכמו כן להיעזר בבנק העולמי. אליבא דדעתם של המומחים, אפשר להגיע לסכום של 30 מיליארד דולר בעשר השנים הבאות וזהו סכום ממשי ביותר, אשר יהיה תחליף לאבדן הסיוע של מדינות הסירוב וכל המתנגדים האחרים.

צעד אחר צעד (פרוייקטים לדוגמה)

כדי להמחיש את דרך הפעולה הרצויה, אביא לדוגמה שני פרויקטים, אשר אם יוקמו כהלכה, יתרמו לתחילתו של תהליך ההבנה והחיים ביחד. היסוד המנחה את הרעיון, הוא שאין הישראלים באים אל המצרים כדי "ללמד אותם איך עושים", אלא שני הצדדים פועלים יחד והנושאים הנבחרים, יהיו מעוגנים באינטרסים ממשיים של כל צד ולא יהיו משהו מלאכותי ה"מולבש" מלמעלה. ונקודה נוספת חשובה להדגשה: אנו צריכים לפעול משני עברי הגבול, בלי לפגוע בריבונותה של אף אחת מן המדינות, אבל – לפעול במשותף!

חבל ארץ התיישבותי לדוגמה

לפי ההסכם נצטרך, לדאבוננו, לנטוש את יישובי פתחת רפיח. כאשר יגיע רגע הפינוי, אסור לחבל במתקני היישובים, לא להרוס חממות ולא לעקור דלתות וברזים.